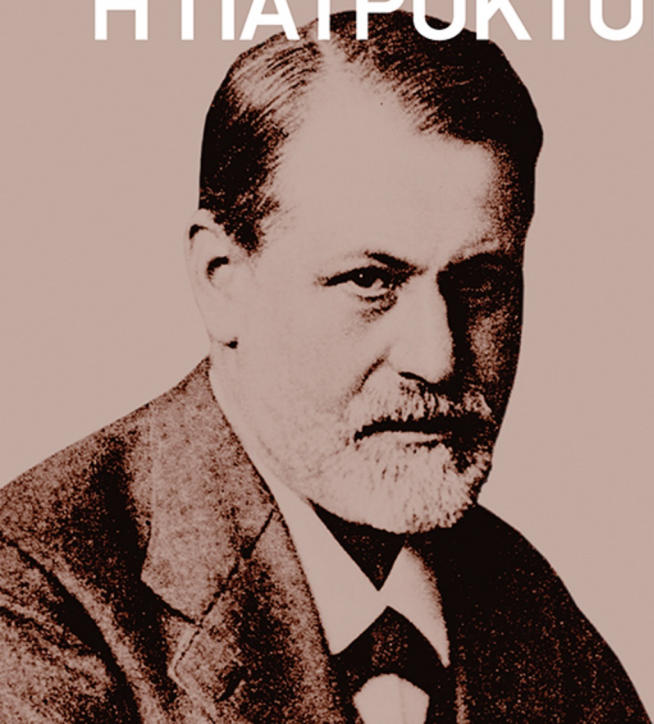

ΣΙΓΚΜΟΥΝΤ
ΦΡΟΥΝΤ

Ο ΝΤΟΣΤΟΓΕΦΣΚΙ
ΚΑΙ
Η ΠΑΤΡΟΚΤΟΝΙΑ

ΠΟΛΥΤΙΜΟΙ
ΛΙΘΟΙ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΣΙΓΚΜΟΥΝΤ
ΦΡΟΥΝΤ

Ο ΝΤΟΣΤΟΓΕΦΣΚΙ
ΚΑΙ
Η ΠΑΤΡΟΚΤΟΝΙΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΠΟ ΤΑ ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ
ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΛΙΦΑΤΙΔΗΣ
ΗΛΙΑΝΑ ΑΓΓΕΛΗ

ΠΟΛΥΤΙΜΟΙ
ΛΙΘΟΙ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής άδειας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Λογοτεχνικά δοκίμια

Σειρά: Πολύτιμοι λίθοι

Διευθυντής σειράς: Χάρης Βλαβιανός

Σίγκμουτ Φρόντ, *Ο Ντοστογιέφσκι και η πατροκτονία*

Μετάφραση: Γιάννης Καλιφατίδης, Ηλιάνα Αγγελή

Υπεύθυνος έκδοσης: Κώστας Γιαννόπουλος

Επιμέλεια, διόρθωση: Γιάννης Δ. Αντωνόπουλος

Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης

Φιλμ, μοντάζ: Γιώργος Κεραμάς

Copyright® για τη μετάφραση Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ

(Εκδόσεις Πατάκη), 2012

Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη,

Αθήνα, Φεβρουάριος 2014

ΚΕΤ 7893 ΚΕΠ 103/14

ISBN 978-960-16-4645-9

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ.

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΙΝΘΟΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),

570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Περιεχόμενα

Σημείωμα των μεταφραστών
9

Ο Ντοστογιέφσκι και η πατροκτονία
25

Μια παιδική ανάμνηση από την
αυτοβιογραφία του Γκαίτε
76

Ορισμένοι χαρακτήρες ιδωμένοι μέσα
από την ψυχαναλυτική εργασία
104

Το εφήμερο
172

Ψυχοπαθείς χαρακτήρες επί σκηνής
182

Σημείωμα των μεταφραστών

Η λογοτεχνία των τελευταίων εκατόν είκοσι ετών είναι αδύνατον να κατανοηθεί σε όλο της το εύρος αν δεν ιδωθεί στο πλαίσιο της αναμέτρησης της με την ψυχανάλυση – το αντίστροφο ισχύει εξίσου. Απ' όποια πλευρά κι αν το δούμε, η νεότερη λογοτεχνία θα είχε εντελώς διαφορετική όψη αν δεν έμελλε να συνδιαμορφωθεί μέσα από τη χρονική συνύπαρξη και την αλληλεπίδρασή της με τη θεωρία και την πράξη της ψυχανάλυσης.

Η ψυχανάλυση γεννήθηκε στα τέλη του 19ου αιώνα μέσα από το πεδίο της ιατρικής

επιστήμης. Ωστόσο, είναι γνωστό ότι, ήδη από νεαρή ηλικία, ο Φρόντ ανέτρεχε σε λογοτεχνικά κείμενα, άλλοτε για να στηρίξει τις θεωρίες του και άλλοτε από το ενδιαφέρον να αναδείξει τις αντιστοιχίες ανάμεσα στην ψυχανάλυση και στη λογοτεχνία. Συχνά αντιμετώπιζε τους μυθιστορηματικούς ήρωες ακολουθώντας τα ίδια ακριβώς ερμηνευτικά πρότυπα που χρησιμοποιούσε και στους ασθενείς του, γεγονός που ήταν επόμενο να προκαλέσει ανάμεικτες αντιδράσεις σε πολλούς από τους συγγραφείς της εποχής του. Πράγματι, η αλήθεια είναι ότι οι σχέσεις ανάμεσα στην ψυχανάλυση και στη μοντέρνα λογοτεχνία ουδέποτε υπήρξαν αρμονικές. Απεναντίας, παρ' όλη την αλληλοεκτίμηση, διέπονταν από πολυάριθμες δραματικές εντάσεις.

Για παράδειγμα, η περίπτωση του Hugo von Hofmannsthal δεν είναι ούτε μοναδική ούτε τυχαία. Όπως παρατηρεί απερίφραστα σε μια επιστολή του, «γνωρίζοντας άπαντα τα κείμενα του Φρόντ, θεωρώ ότι ο ίδιος αποτελεί από-

λυτη μετριότητα και αντιπροσωπευτικό δείγμα στενοκέφαλου και επηρμένου επαρχιώτη». Αλλού, πάλι, γράφει πόσο ανυπεράσπιστος θα ένιωθε «αν κάποιος φροϋδιστής ερχόταν αύριο να προσεγγίσει ερμηνευτικά το συνολικό έργο μου ως ερωτική φαντασίωση της παιδικής ηλιθίας», μολονότι το δράμα του *Ηλέκτρα* (1903) βασίστηκε στην περίφημη μελέτη του Josef Breuer για την υστερία της Άννα Ο., ενώ στην τραγωδία του *Ο Οιδίποδας και η Σφίγγα* (1906) επεξεργάστηκε στοιχεία τόσο από την *Ερμηνεία των ονείρων* του ίδιου του Φρόυντ όσο και από την εμπειρία του ως αναλυόμενου. Εξίσου αμφίθυμη απέναντι στην ψυχανάλυση υπήρξε και η στάση του Rainer Maria Rilke, ο οποίος σε μια επιστολή προς τη μούσα του Lou Andrea-Salomé ναι μεν απορρίπτει τα κείμενα του πατέρα της ψυχανάλυσης χαρακτηρίζοντάς τα ως έναν βαθμό «τόσο αντιπαθητικά ώστε κάνουν τις τρίχες της κεφαλής μου να σηκωθούν όρθιες» —αποκρούοντας παράλληλα τις προτροπές της μούσας του να υποβληθεί σε

ψυχανάλυση—, αλλά δεν παύει να ομολογεί ότι «η ίδια η μέθοδος έχει θετικές και δυνατές πλευρές». Εξίσου αλληλοσυγκρουόμενα απέναντι στην ψυχανάλυση ήταν και τα συναισθήματα του Karl Kraus. Αν αρχικά έτρεφε βαθύτατη εκτίμηση για τις θεωρίες του Φρόυντ, αργότερα δεν έχανε ευκαιρία να τις σατιρίζει στην επιθεώρησή του *Die Fackel*. Όπως παρατηρεί εκεί το 1913, «η ψυχανάλυση είναι η πνευματική διαταραχή την οποία η ίδια αξιώνει τάχα να θεραπεύσει». Αντίθετα, ο Arthur Schnitzler δεν έκρυψε ποτέ ότι το έργο του με τον τίτλο *Ονειρεμένη ιστορία (Traumnovelle)* ήταν σαφώς εμπνευσμένο από τη θεωρία της ψυχανάλυσης ενώ, στο ίδιο πνεύμα, ο Thomas Mann δηλώνει το 1925, σε μια συνέντευξη στην ιταλική εφημερίδα *La Stampa*, ότι «τουλάχιστον ένα από τα έργα μου, *Ο θάνατος στη Βενετία*, έχει γραφτεί υπό την άμεση επίδραση του Φρόυντ». Το 1929, στην πρώτη μεγάλη ομιλία του για τον Σίγκμουντ Φρόυντ, δεν παρέλειψε να αποδώσει στην ψυχανάλυση διαστά-

σεις «παγκόσμιου κινήματος, [...] με ανεξίτηλα ίχνη στα πεδία του πνεύματος και της επιστήμης» και να τη χαρακτηρίσει «έναν από τους πιο σημαντικούς οικοδομικούς λίθους οι οποίοι συνέβαλαν στη θεμελίωση του μέλλοντος, στην ανέγερση της κατοικίας μιας απελευθερωμένης και γνωστικής ανθρωπότητας».

Ένθερμος υποστηρικτής της ψυχανάλυσης αλλά και στενός φίλος του Φρόυντ υπήρξε, ασφαλώς, και ο Stefan Zweig. Οι δύο άνδρες αλληλογραφούσαν για περισσότερα από τριάντα χρόνια. Είναι γνωστό ότι ο Zweig δεν παρέλειπε σχεδόν ποτέ να δωρίζει τα βιβλία του στον Φρόυντ, ενώ οι εγκάρδιες αφιερώσεις του μαρτυρούν την τεράστια εκτίμηση που έτρεφε για το άτομό του. «Στον Σίγκμουντ Φρόυντ, medico, magistro, amico» γράφει ιδιοχειρώς στο αντίτυπο του μυθιστορήματος *Ungeduld des Herzens* (Επικίνδυνος οίκτος) που του χαρίζει.

Ευεργετημένος από την ψυχανάλυση δήλωνε, όμως, και ο Hermann Hesse, ο οποίος μελετούσε επισταμένα τα κείμενα του Φρόυντ.

Η τεράστια επίδραση που άσκησε πάνω του η ψυχαναλυτική θεωρία αποτυπώνεται, μεταξύ άλλων, στο άρθρο που δημοσίευσε στις 16 Ιουλίου 1918 στη γερμανική εφημερίδα *Frankfurter Zeitung* υπό τον τίτλο «Künstler und Psychoanalyse» (Καλλιτέχνες και ψυχανάλυση), όπου, μιλώντας για τα οφέλη της ψυχανάλυσης «τόσο για τη συγγραφική τέχνη όσο και για την καθημερινή ζωή», αναφέρει χαρακτηριστικά ότι αποτελεί «ένα κλειδί παραπάνω, ένα νέο εργαλείο, εξαιρετικά χρήσιμο και αξιόπιστο [...] τόσο για την κατανόηση των διεργασιών του ασυνείδητου όσο και των μηχανισμών απώθησης, μετουσίωσης και παλινδρόμησης». Σχεδόν έναν μήνα αργότερα, στις 23 Αυγούστου, ο Hesse λαμβάνει μια ευχαριστήρια επιστολή, όπου «ένας από τους αναγνώστες σας, ο οποίος παρακολουθεί με αμείωτο ενδιαφέρον τη δουλειά σας από την εποχή του *Peter Camenzind* (το πρώτο μυθιστόρημα του Hesse, γραμμένο το 1904), επιθυμεί να εκφράσει τις ευχαριστίες του για το άρθρο σας

στη *Frankfurter Zeitung* σφίγγοντάς σας το χέρι. Φρόνυτ».

Από τον μακρύ κατάλογο των δημιουργών που επηρεάστηκαν από την ψυχανάλυση δεν θα μπορούσε να λείπει και ο Alfred Döblin, δεδομένου ότι στο αριστούργημά του Βερολίνο Αλεξάντερπλατς υιοθέτησε την τεχνική των ελεύθερων συνειρμών. Τρία χρόνια νωρίτερα, το 1926, εκθείαζε τον Φρόνυτ ως «ευεργέτη της ανθρωπότητας». Συγχρόνως, όμως, απέρριπτε κατηγορηματικά κάθε αξίωση εκ μέρους της ψυχανάλυσης να διεκδικεί για τον εαυτό της την πρωτοκαθεδρία απέναντι στη λογοτεχνία. Στον λόγο που εκφώνησε στην επέτειο των εβδομηκοστών γενεθλίων του Φρόνυτ, επισημαίνει ότι «η άποψη πως η φροϋδική ψυχολογία του βάρθους θα έχει ως συνέπεια έναν βαθύ ποιητικό λόγο είναι τεράστια ανοησία. Είτε το θέλουμε είτε όχι, ο Ντοστογιέφσκι, ο Ίψεν και ο Στρίντμπεργκ προϋπήρξαν του Φρόνυτ. Και, όπως καλά γνωρίζουμε, από εκείνους διδάχθηκε και ο ίδιος». Από την άλλη, στην έντονη

παρασκηνιακή διαμάχη που ξέσπασε το 1930 ενόψει της απονομής του βραβείου Γκαίτε, οι εκπρόσωποι της νεωτερικής λογοτεχνίας, με πρωτοστάτη τον Alfred Döblin, ήταν εκείνοι που επιχειρηματολόγησαν επιτυχώς υπέρ της βράβευσης του Φρόντ, ενώ είναι γνωστό ότι, κατά καιρούς, ο ίδιος ο Döblin αυτοαποκαλούνταν ψυχαναλυτής.

Τέλος, χαρακτηριστική περίπτωση για τη σχέση αγάπης-μίσους ανάμεσα στη λογοτεχνία και στην ψυχανάλυση είναι αυτή του Robert Musil, ο οποίος έβλεπε την ψυχανάλυση ως «μια σκοτεινή ανταγωνιστική δύναμη που απειλεί να εκτοπίσει τη λογοτεχνία», αν και παραδεχόταν ότι «ορισμένες ψυχολογικές μελέτες διαβάζονται λες και είναι λογοτεχνικές δημιουργίες. Πρόκειται για εργασίες που καταπιάνονται εις βάθος με τις ψυχοπαθολογικές διαταραχές της ανθρώπινης φύσης».

Τέτοιου είδους τοποθετήσεις αντικατοπτρίζουν πλήρως το πνεύμα που επικρατούσε ανάμεσα στις τάξεις των συγγραφέων εκείνης της

εποχής. Αν η υψηλή λογοτεχνία αντέδρασε περισσότερο από κάθε άλλη μορφή τέχνης στην εμφάνιση και στη ραγδαία εξάπλωση της νέας θεωρίας, τούτο οφείλεται αφενός στην έλξη που άσκησε πάνω της η ψυχανάλυση και αφετέρου στο γεγονός ότι ένιωθε να απειλούνται το κύρος και το μονοπώλιο που κατείχε όσον αφορά τη διερεύνηση των ψυχικών διεργασιών μέσω του γραπτού λόγου.

Ωστόσο, η αλήθεια είναι ότι ο Φρόυντ ουδέποτε εξέλαβε την ψυχανάλυση ως επίθεση κατά της λογοτεχνίας. Απεναντίας, θεωρούσε αξιοθαύμαστους, αν όχι αξιοζήλευτους, τους λογοτέχνες. Όπως παρατηρεί το 1908 στο δοκίμιό του *Der Dichter und das Phantasieren* (Ο ποιητής και η φαντασίωση), «Εμείς οι αδαείς ήμασταν ανέκαθεν περίεργοι να μάθουμε από πού αντλεί το υλικό του τούτη η παράξενη προσωπικότητα που λέγεται ποιητής», ενώ στην αρχή του δοκιμίου για την *Γκραντίβα* αναφέρει ότι «ακόμα και σε ό,τι αφορά τις γνώσεις τους για την ανθρώπινη ψυχή, οι ποιητές είναι πολύ

πιο μπροστά από εμάς, τους κοινούς θνητούς, διότι αντλούν από πηγές οι οποίες εξακολουθούν να παραμένουν ανεξερεύνητες για την επιστήμη μας». Ούτε λόγος ότι η επιλογή του Φρόντ να απονεμίσει στον εαυτό του τον τίτλο του *αδαή* και του *κοινού θνητού* αποτελεί υπερβολική μετριοφροσύνη, ιδίως αν αναλογιστούμε το γεγονός ότι ένας στοχαστής σαν τον Φρόντ αποκλείεται να μην είχε επίγνωση του συγγραφικού του ταλέντου. Άλλωστε, είναι γνωστό ότι κατά τη διάρκεια των σπουδών του όχι μόνο διάβαζε μανιωδώς λογοτεχνία αλλά είχε αποπειραθεί να γράψει και ο ίδιος διηγήματα. Υπό αυτό το πρίσμα, δεν θα ήταν υπερβολή να υποστηρίξουμε ότι στο σώμα του κατοικούσαν δύο ψυχές. Ωστόσο, έστω και αν ο ίδιος επέλεξε εντέλει να ακολουθήσει την ιατρική, η λογοτεχνία ουδέποτε έπαψε να απασχολεί και, συχνά, να κατευθύνει τη σκέψη του.

Το 1897, σε μια επιστολή της 15ης Οκτωβρίου προς τον Wilhelm Fliess, ο Φρόντ αναφέρεται ίσως για πρώτη φορά σε έναν τραγικό

ήρωα της λογοτεχνίας – και μάλιστα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας: «Ανακάλυψα κι εγώ μέσα μου τον έρωτα για τη μητέρα και τη ζηλοτυπία απέναντι στον πατέρα. Κατά τη γνώμη μου, πρόκειται για πανανθρώπινο βίωμα της πρώιμης παιδικής ηλικίας. Αν όντως ισχύει κάτι τέτοιο, καταλαβαίνει κανείς γιατί ο *Οιδίπους Τύραννος* αποπνέει τόσο συναρπαστική δύναμη».

Τρία χρόνια αργότερα, το 1900, ο Φρόντ επανέρχεται στο οιδιπόδειο σύμπλεγμα, αφιερώνοντας σχεδόν ένα δισέλιδο της *Ερμηνείας των ονείρων* στον *Άμλετ* του Σαίξπηρ, για να εξηγήσει τους λόγους για τους οποίους ο σαιξπηρικός ήρωας διστάζει να πάρει εκδίκηση από τον Κλαύδιο. Για πρώτη φορά βρίσκουμε τον Φρόντ να συνδέει ένα έργο με τη βιογραφία του δημιουργού του, παρατηρώντας ότι το δράμα γράφτηκε το 1601, λίγο μετά τον θάνατο του πατέρα του Σαίξπηρ, γεγονός που τον οδήγησε στην υπόθεση ότι το έργο γεννήθηκε υπό το βάρος του πένθους αλλά και σε μια προσπά-

θεια του δραματουργού να ζωντανέψει ξανά μέσα του τις παιδικές μνήμες που είχε από τον πατέρα του.

Η επόμενη ψυχαναλυτική προσέγγιση λογοτεχνικού έργου δημοσιεύεται το 1907. Πρόκειται για την ανάλυση της νουβέλας *Γκραντίβα* του Wilhelm Jensen, υπό τον τίτλο *Der Wahn und die Träume in W. Jensens «Gradi-va»* (*Το παραλήρημα και τα όνειρα στην «Γκραντίβα» του W. Jensen*). Αξίζει να σημειώσουμε τη σημαντική επιρροή του συγκεκριμένου δοκιμίου τόσο στους ψυχαναλυτικούς όσο και στους καλλιτεχνικούς κύκλους της εποχής, και ειδικότερα στο ρεύμα του υπερρεαλισμού.

Το 1919 ο Φρόυντ δημοσιεύει εκ νέου μια μελέτη για τη λογοτεχνία. Στο δοκίμιο με τον τίτλο *Das Unheimliche* (*Το ανοίκειο*) καταπιάνεται με ένα από τα πιο κλασικά αφηγήματα του γερμανικού ρομαντισμού: το *Der Sandmann* του E.T.A. Hoffmann. Πρόκειται για την ιστορία του άτυχου φοιτητή Ναθαναήλ και τη σύγκρουση δύο αντίθετων δυνάμεων που

παλεύουν μέσα του —του καλού και του κακού πατέρα—, με τίμημα τα μάτια του. Όπως παρατηρεί ο Φρόντ, «η μελέτη των ονείρων, των φαντασιώσεων και των μύθων μάς έχει διδάξει ότι ο φόβος της τύφλωσης υποκαθιστά συχνά τον φόβο του ευνουχισμού. Αλλά και η τύφλωση του μυθικού παραβάτη Οιδίποδα είναι μια ποινή μετριασμένη εν συγκρίσει με την ποινή του ευνουχισμού που θα του αναλογούσε σύμφωνα με το δίκαιο της ανταπόδοσης των ίσων». Σε μια βιογραφική υποσημείωση, ο Φρόντ επανέρχεται στον αυτοαναφορικό χαρακτήρα του έργου, παρατηρώντας ότι «ο ίδιος ο E.T.A. Hoffmann ήταν καρπός ενός δυστυχημένου γάμου. Όταν ήταν τριών ετών, ο πατέρας του εγκατέλειψε την ολιγομελή οικογένεια και δεν επέστρεψε ποτέ. [...] Η σχέση με τον πατέρα του παρέμεινε διά βίου ένα από τα πιο τραυματικά βιώματα του δημιουργού». (Τα αποσπάσματα παρατίθενται από την ελλ. έκδοση σε μετάφραση Έμης Βαϊκούση, Πλέθρον, 2009.)

Αν, όμως, τόσο η *Ερμηνεία των ονείρων* όσο

και Το ανοίκειο αρκούνται απλώς σε φευγαλέους υπαινιγμούς όσον αφορά την άρρηκτη σχέση που διέπει τη ζωή και το έργο των δημιουργών, το 1928, στο δοκίμιο με τίτλο *Dostojewskij und die Vätertötung* («Ο Ντοστογιέφσκι και η πατροκτονία») η συγκεκριμένη διάσταση του λογοτεχνικού έργου τίθεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντός του. Ήδη στην αρχή της πραγματείας του, ο Φρόυντ αναρωτιέται αν ο Ντοστογιέφσκι είναι εγκληματίας. Αν εντέλει δεν πραγματοποιεί τη φαντασίωση να σκοτώσει τον πατέρα του αλλά γίνεται συγγραφέας, τούτο οφείλεται στις ενοχές, οι οποίες ευθύνονται σε τελευταία ανάλυση και για τις επιληπτικές κρίσεις του.

Όπως είδαμε και παραπάνω, δεν είναι λίγοι οι συγγραφείς που δε θα δέχονταν επ' ουδενί να ξαπλώσουν στο ντιβάνι του Φρόυντ. Ακόμα και σήμερα, συγγραφείς και ερευνητές από τον χώρο των φιλολογικών επιστημών αντιμετωπίζουν με ανάμεικτα συναισθήματα τον ρόλο της ψυχανάλυσης, θεωρώντας ότι ο ψυχανα-

λυτής διεκδικεί για τον εαυτό του μια τρόπον τινά πατρική αξίωση υπεροχής απέναντι στα λογοτεχνικά κείμενα. Κατά την άποψή τους, η ψυχανάλυση έχει την τάση να υπεραπλουστεύει και να ανακαλύπτει ακόμα και με το ζόρι αυτό που αναζητά – οιδιπόδεια συμπλέγματα, ναρκισσισμός, άγχος ευνουχισμού. Όπως και να 'χει, η περίπτωση του Φρόυντ έρχεται να καταδείξει ότι η ψυχαναλυτική θεωρία αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της λογοτεχνικής έρευνας, υπό την έννοια ότι αποκαλύπτει κειμενικά επίπεδα που θα έμεναν απροσπέλαστα χωρίς τη συμβολή της.

Εκτός από το κείμενο για τον Ντοστογιέφσκι, ο μικρός αυτός τόμος περιέχει άλλα τέσσερα κείμενα για τη λογοτεχνία. Μέσα από την ενασχόλησή του με τις καλές τέχνες και τη λογοτεχνία, ο Φρόυντ έβλεπε πολλές από τις θεωρίες του να επιβεβαιώνονται. Με εξαίρεση ένα πρώιμο δοκίμιο με τον τίτλο *Psychopathische Personen auf der Bühne* («Ψυχοπαθείς χα-

ρακτῆρες επί σκηνῆς»), το οποίο γράφτηκε κατά πάσα πιθανότητα στα τέλη του 1905 ἢ στις αρχές του 1906 ἀλλὰ ἐκδόθηκε μετὰ θάνατον, τα παρακάτω τρία κείμενα γράφτηκαν γύρω στα μέσα της δεκαετίας του 1910. Πρόκειται για τις πραγματείες *Vergänglichkeit* («Το εφήμερο»), *Einige Charaktertypen aus der psychoanalytischen Arbeit* («Ορισμένοι χαρακτῆρες ιδωμένοι μέσα ἀπὸ τὴν ψυχαναλυτικὴ ἐργασία») καὶ *Eine Kindheitserinnerung aus «Dichtung und Wahrheit»* («Μια παιδικὴ ἀνάμνηση ἀπὸ τὴν αὐτοβιογραφία τοῦ Γκαίτε»). Σε αὐτὰ ὁ Φρόυντ καταπιάνεται εἰς βάθος με διάφορες πτυχές τῆς ψυχοπαθολογίας καὶ μας προσφέρει μιὰ σπάνια καὶ πνευματώδη ψυχολογικὴ ἀνάγνωση ἱστορικῶν προσώπων, ὅπως ὁ Γκαίτε, καθὼς καὶ διάσημων δραμάτων τῆς κλασικῆς λογοτεχνίας, ὅπως ὁ Μακμπέθ, ὁ Ριχάρδος Γ΄ καὶ ὁ Ἄμλετ τοῦ Σαίξπηρ, τὸ Ρόσμερσχολμ τοῦ Ίψεν, ἡ Εμιλία Γκαλόττι τοῦ Λέσσιγκ, καθὼς καὶ ἔργα τῶν Ἑλλήνων τραγικῶν, ὅπως ὁ Αἴας καὶ ὁ Φιλοκτῆτης.